

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi,
Sayı/Issue: 4 – Sayfa / Page: 211-226
ISSN: 2630-600X VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 13.10.2019
Kabul/Accepted: 11.12.2019
Araştırma Makalesi / Research Article
Kış/Winter, 2019

FEDAİ DERGİSİ'NDE DİŐ TÜRKLER*

FOREIGN TURKS IN THE BOUNCER MAGAZINE

Pınar TOKAŐ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih ABD

Doktora Öğrencisi

ORCID: 0000-0003-1834-0604,

pinartokas65@gmail.com

Öz

Dış Türkler dediğimiz günümüz Yeni Türk devletlerini kuran Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan gibi devletler XVI. yüzyıldan beri kendi bağımsızlıkları için Rusya ile savaşmaktaydı. Bolşevik İhtilâli'nden sonra artan Rus baskılarına karşı başvurdıkları önlemler, birleşme çabaları tarihte yerini almıştı. Bölgenin hem stratejik olarak hem de ekonomik olarak Rusya'nın ilgisini çekmesinden kaynaklı Rusya'nın burada uzun yıllar uyguladığı politika şiddetle sınırlı kalmamış zaman zaman yerini kültür emperyalizmine de bırakmıştır. Türkiye'de birçok gazete gibi Fedai de Rusya'nın bölgedeki emellerini kamuoyuna duyurmak için makaleler yazmış birlik olmak için Türkiye hükümetini bu hususta gerekli önlemleri alması açısından uyarma ihtiyacı duymuştur. Yayınlanmaya başladığı günden beri Turan ideali taşıyan Fedai dergisi, bu idealinin gereği olarak dış Türkler meselesi ile çokça ilgilendi. Fedai dergisi, Rusya'nın Türkistan coğrafyasında yaptığı istilâların yanı sıra güncel olarak Rusya'nın Komünizm rejimini burada yaymaya çalışarak otoritesini hâkim kılma çabalarını kendi bakış açısıyla aktarmıştı. Bu çalışmamızda amaç, 1963-1979 yılları arasında yazıları ve haberleri ile süre-

* Bu çalışma Doç. Dr. Mehmet Pınar danışmanlığında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda Pınar Tokaő tarafından 2018 yılında tamamlanmış olan "Fedai Dergisi'nde Komünizm" isimli Yüksek Lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

li gündeme gelen Fedai dergisinin dış Türkler ile alakalı bakış aısını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Dış Türkler, Bolşevik İhtilâli, Rusya, Fedai dergisi

Abstract

Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan and other states that established the new Turkish states that we call the foreign Turks XVI. century, Russia was fighting for their independence. After the Bolshevik Revolution, the measures they had put in place against the increasing Russian oppression and the unification efforts had taken place in history. The policy that Russia has applied here for many years due to the interest of Russia both strategically and economically in the region has not been limited to violence but has been replaced by cultural imperialism from time to time. Sentinel newspaper in Turkey, as well as many troops to the government of Turkey has written articles to publicize their agenda in terms of Russia has felt the need to warn take necessary measures in this regard. Fedai magazine, which has been Turan's ideal since its inception, was very interested in the issue of foreign Turks as a requirement of this ideal. In addition to the invasions of Russia in this geography, the Fedai magazine carried out the Russian-Russian Communist regime's efforts to disseminate its authority. The aim of this study is to reveal the perspective of Fedai magazine which is constantly on the agenda between 1963-1979 with its articles and news about foreign Turks.

Keywords: Foreign Turks, Bolshevik Revolution, Russia, Fedai magazine

Giriş

Fedai dergisi, Ağustos 1963'te "aylık dava dergisi" olarak yayın hayatına başlamış ve 64 sayı olarak 1979'a kadar çıkmaya devam etmiştir. Derginin kurucusu Kemal Fedai Coşkuner'in çeşitli yazarlarla üzerinde en çok durduğu mesele dış Türkler olmuştur. Gerek yazarı belirtilerek gerekse de yazarsız olarak yayınlanan makaleler dış Türkler alışması açısından önem arz etmektedir. Türkistan coğrafiyası diye adlandırılan bölgede geçmişten bu yana meydana gelen olaylar ve hanlıktan devlete geçişte yaşanılan zorluklar aktarılmaya çalışılmıştır.

Emperyalist emeller ile Türkistan coğrafiyasında yayılma politikası izlemeye başlayan Rusya'nın bu bölgenin ilgisini çekmesi 1500'l yıllara dayanmaktaydı. Bu tarihlerden itibaren birbirinden ayrılan hanlıklar Ruslar tarafından işgal edilmeye başlanmıştı. Böylece bölgenin yüzyıllar boyunca sürecek olan egemenlik mücadelesi başlanmış oldu. Bu hanlıklar, Rusya ile defalarca savaşmış, yenilmiş ancak her fırsatta başkaldırmaktan geri durmamışlardı. Bu itibarla bölgenin adını duyurmuş kahramanları ve kahramanlık destanları da mevcuttur. Gerek savaşarak gerek nüfus politikasıyla ve gerekse kl-

tür emperyalizmi ile bölgede hâkimiyetini sağlayan Rusya, yüzyıllar boyunca Türk hanlıklarını sömürmüştü.

1917 Bolşevik İhtilâli'nden sonra buradaki milletlerin bağımsızlıklarını ilân etmelerinden rahatsız olan Sovyet Rusya, bölgeye yeniden müdahale etmiş ve yapılan savaşlar neticesinde yeniden hâkimiyetini sağlamıştı. Bu mücadelede birçok Türk ölmüş, birçoğu Sibiry'a göç ettirilmiş birçoğu da Çin'in hâkimiyetinde olan Doğu Türkistan'a sığınmak zorunda kalmıştı. İhtilâlden sonra rejimi değişen Rusya, artık bu bölgede Komünist politikası ile hareket edip sadece baskı yoluyla değil siyasi, kültürel, sosyal, alanda emperyalist emellerini gerçekleştirme yoluna gitmişti. Rusya'nın bu emellerini gerçekleştirmede en büyük silahının Komünizm olduğunu söyleyen Fedai dergisi, Rusya'nın Komünizmi dış Türklere kabul ettirmeye çalıştığını ve bölgede işlevsel hale getirmesi yönünde tespitlerde bulunmuştu (Oraltay, 1968: 12).

1960-1980 yılları arasında Rusya'nın hâlâ Türkistan coğrafyasındaki emellerini sürdürdüğünü düşünen dergi, bu amaçla izlenen politikaları ve Komünizmin bu bölgedeki ilerleyişi üzerinde sık sık durmuştu. Anti- Komünist bir bakış açısına sahip olan Fedai, eleştirilerini sunarken dış Türklerin Türkiye'den de beklentilerini ve bu beklentilere Türkiye'nin verdiği karşılığı da ortaya koymuştu. Aslında konuyu işlerken bölgedeki Türklerin sorunlarından yakınıp bu sorunlara çözüm bulunması açısından arayışlarda bulunmak istemişti. Bunun en önemli sebebi ise derginin sıkça dile getirdiği Turan idealinin gerçekleşmesini istemesiydi. Bu idealin önündeki en büyük engel olarak Türkleri Komünizm ile zehirleyerek parçalamaya çalıştığını düşündüğü Rusya'yı görmüştü. Dış Türklerin sadece Rusya değil Çin tarafından da sömürüldüğünü, dil, din ve ırklarından dolayı çeşitli eziyetlere maruz kaldıklarını iddia etmişti. Bu milletlerin Komünist yapılarak benliklerinden uzaklaştırıldığını bu sayede bölgedeki hâkimiyetlerini sürdürmeyi planladıklarını ifade etmişti (Oraltay, 1968: 12).

Bolşevik İhtilâli'nden Sonra Türkistan

Fedai dergisi, Türkistan coğrafyasında bulunan Türklerin Komünizm rejiminden dolayı gördükleri muameleyi ve özellikle Türkistan coğrafyasında Komünistlerin meydana getirdiği olayları yakından takip etmiş ve okuyucularına aktarmıştı. Neredeyse her konuyla alakalı makalede dış Türklerin, Komünist Rusya ve Çin'in egemenliği altında zalimce yönetildiğini savunan dergi, bu zalimliğin her ne kadar ihtilâl öncesi var olduğunu bilse de bu rejimin yarattığı derecede olmadığını savunmuştu. Özellikle ihtilâl sonrası yaşananları aktaran

dergi, bütün Türklerin bir çatıda birleŖeceđine inanmasından dolayı da Rusya'yı Türklerin ezeli düşmanı ilân etmişti.

Bolşevik İhtilâli'nden sonra bu milletlere kendi bağımsızlıklarının verileceği söylenmesine karşın bu vaatler yerine getirilmediğinden bu milletler tek tek bağımsızlıklarını ilân edip hükümetlerini kurmuşlardı. Bağımsızlıklarını ilân ettikleri için Rusya'nın baskısını üzerlerinde hissetmişlerdi. Türkistan'daki Türklerin üç yıl boyunca Ruslar ile savaşıp başarısız olduğunu söyleyen dergi, bu mücadelede Ruslardan en çok zarar gören milletin Kazaklar olduğunu vurgulamaktaydı. Dergi bu konuda Amerikalı bir ilim insanı olan Lowell R. Tillet'in makalesini dayanak olarak göstermişti. Makaleye göre, Rusya'nın Kazak tarihini değiştirmeye yönelik çalışmalarına Kazaklar Şiddetle karşı çıkararak Kazak tarihine sahip çıkmışlardı. Ayrıca Kazak tarihini bazı hususlardan ötürü beğenmeyen Rusya, Kazak tarihini beş defa yeniden yazdırmıştı. Bu hususlar genel olarak Kazak-Rus münasebeti ve Kazakların millî ayaklanmaları Őeklinde olmuştu. Rusların bütün çabalarına karşın yazılan tarihte Rusların baskıncı faaliyetlerine yoğun bir Őekilde yer verildiğinden Ruslar, Kazakların yazılan tarihten hoşnut kalmamışlardı. Diğer dış Türkler gibi Kazakistan'a da Komünist rejimle hkmetmek isteyen Ruslar, sonunda istedikleri gibi Kazak tarihini yazdırabilmişlerdi. Bu da Rusların Kazak tarihçileri üzerindeki baskının boyutlarını göstermekteydi (Oraltay, 1968: 12).

Rusya sadece Kazakistan'ın tarihini değil kahramanlarını da değiştirmeye yönelik çalışmalara girişmişti. Bu girişimlerden biri Rusya'nın uzay çalışmalarını Şatalov'un yrtmesiydi. Rusya'ya göre bu Türkistan'ın gurur duyması gereken bir durumdur. Çünkü Şatalov Kazak'tı. Bunu asla kabul etmediklerini söyleyen dergi, bir Komünist olan Şatalov'un Türkistan'ın kahramanı olamayacağını dile getirmişti. Rusya'nın amacının Türkistan'ı Ruslaştırmak olduğunu düşünen dergi, kim olursa olsun kendi ırkının menfaatini düşünmediği sürece kahraman olamayacağını ifade etmişti. Ayrıca Türkistan'ın tek kahramanı tüm dünyanın da kabul ettiği Astrolog Ulubeği idi. Dergi, Rusya'nın uzay çalışmalarını hiçbir zaman kmsemediğini; ancak bunun Türkistan halkını sömüren Şatalov'un Türkistan'ın kahramanı sayılacağı anlamına gelmediğini de ifade etmişti (Oraltay, 1969: 9.)

Rus ihtillinin sonucunda Türkistan'da başlayan savaşı hatırlatan dergi, manevi savaş kadar silahlı mücadelenin de sürdüğünü söylemekteydi. İhtill sonrası Alaş Orda hkmetini yıkmak isteyen Rusya, Türkistan'a savaş açmıştı. Bu savaş üç yıl sürmüş ve Ruslar galip gelmişti. Türkistan hükümetinin kuruluşunun 51. yıl dönümü konferansının Almanya'da yapılması dolayısıyla konuya dikkat çeken dergi, Rusların her ne kadar hükümeti yıksa da uğrunda savaştıkları

kutsal amacı yıkamadıklarını söylemişti. Dergi ayrıca Türkistan'ın ilk hükümeti ve ilk partisi olan Alaş hakkında ayrıntılı bilgiler vermişti. Alaş Orda hükümetinin kuruluş günü olan 13 Aralık Esir Milletler Haftası dolayısıyla Amerika tarafından "Türkistan'ın Milli İstiklâl Günü" kabul edilmekteydi (Fedai dergisi, 1969: 10-11).

Rusya'da Çar yönetiminin devrilmesinden sonra bağımsızlığını ilân eden milletlerden biri de Azerbaycan'dı. Rusya önce Komünist rejimi oturtmak istediği için bir süre beklemişti. Bu süre zarfında Azerbaycan 28 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilân etmiş, hükümetini kurmuştu. Azerbaycan 28 Mayıs'ı milli istiklâl günü ilân etmişti. Ancak Azerbaycan'ın bağımsızlığının kısa sürdüğünü söyleyen dergi, Rusların bu bağımsızlığa son verip ülkede birçok insanın kanını döktüğünü eklemişti. Bundan sonra uzun zaman Rusya'nın sömürsü altında olan Azerbaycan'da bağımsızlık mücadeleleri de olmuştu. Ayrıca dergi, Azerbaycan'ın hükümet kurma mücadelesini macera olarak gören Türk devlet adamlarını sert bir dille eleştirmişti (Fedai dergisi, 1979: 10).

Rusya'ya karşı ilk bağımsızlık savaşı başlatan Osman Batur'un ölümünün 18. yıl dönümü dolayısıyla dış Türklerin kahramanlıkları dergi de anılmak istenmişti. Özellikle Komünizme karşı Türkistan'da bağımsızlık mücadelesinin hâlâ devam etmesini bu konunun işlenmesi bakımından önemli gören Kemal Fedai Coşkuner, Komünizmin zulmünü bu vesile ile bir kez daha hatırlatmıştı. Nitekim Osman Batur'u şehit eden de Komünistler olmuştu. Ruslara karşı isyan bayrağını çeken Osman Batur, bir süre Ruslara karşı çetin mücadelesini devam ettirip sonunda esir düşmüş ve 29 Nisan 1951'de katledilmişti. Sadece o değil Türkistan'ı sömürme uğruna birçok masum insanın kanı Rusya'nın dolayısıyla Komünistlerin ellerine bulaşmıştı (Coşkuner, 1969a: 19).

Dış Türkler ve Komünizm

Fedai, Türkistan'da fiili bir savaşın yanında kültür emperyalizmi yapmaya çalışan Rusya'nın içten parçalama ve Komünistleştirme taktiğini izlediğini aktarmıştı. Komünistler, Türkiye'de olduğu gibi Türkistan'a da getirilen film, tiyatro oyunları ile kültür aşamalarına yerleşmek istemişti. Bu film ve tiyatro oyunlarının Türkistan coğrafyasına girmesini eleştiren dergi, bu noktaya dikkat çekmeye çalıştı. Cengiz Turanlı, devrin modası haline gelmiş, İnsan Hakları savunuculuğuna atıfta bulunarak bunu devletleri bir çatıda birleştiren samimi-yetsizlik olarak nitelendirdi. Rusya, Çin gibi Komünist devletlerin meydanlarda nutuklar savururken milyonlarca Müslümanı din ekşininde ezmekten sömürmekten geri durmadığını dinin en büyük düş-

manı olarak görülen Komünizmin son zamanlarda özellikle Türkistan'da yayılmaya başladığına dikkat çekti. Dergiye göre, tiyatrolar, filmler, gösteriler yoluyla aşılana çalışılan dinsizlik İslâmiyet'e yapılan bir saldırıydı. Turanlı'ya göre; Türkistan'da yaşanan bu zulüm tüm Müslümanlara yapılan zulümdü. Camilerin kötü amaçlar için kullanılması tüm Müslümanlığa yapılan hakaretti. Tertiplenen tiyatrolar, gösteriler Türkistan'a karşı değil İslâmiyet'e karşı olmanın göstergesi olarak görülüyordu. "İlk Dinsizler Üniversitesi'nin Türkistan'da kurulması, Peygamberimiz için kurnaz dolandırıcı, Kur'an-ı Kerim için köleliği savunan eser" demeleri buna kanıt olarak gösterilebilirdi. Özellikle bu üniversite Rusların bölgedeki emellerini gerçekleştirme imkânı sağlayan bir kurum haline gelecektir. Gençlere komünist eğitimi verirken ve onları istedikleri gibi etkilerken bölgenin kültür düzeyi yükseltmek için çalışıldığı imajı verilmekteydi. Böylece sert bir müdahaleye gerek kalmayacak ve bölge halkının tepkisine neden olmayacaklardı (Turanlı, 1965: 12).

Cengiz Turanlı, Esir Milletler Haftası'na özel yazdığı başka bir yazısında dış Türklere gördüğü zulümlere değinmişti. Burada emperyalist teriminin üzerinde durarak asıl emperyalistin hangi devlet olduğunu açıklamıştı. Turanlı'ya göre Rusya ve Çin'in tabiriyle batı emperyalistleri demek doğru değildi. Çünkü bugün batı devletleri dediğimiz çoğu devlet sömürgeleri altındaki milletlere özgürlüklerini vermişti. Bu devletler Amerika, İngiltere, Fransa gibi devletlerdi. Hatta Filipin'e özgürlüğünü veren Japonya bile artık emperyalist sayılmazdı. Asıl emperyalistlerin Rusya ve Çin olduğunu söyleyen Turanlı, bugün milyonlarca insanın bu iki devletin zalim Komünist rejimi altında özgürlüklerinden bihaber zulüm içinde yaşadığını belirtmekteydi. Dünyanın en büyük emperyalistleri olan Rus ve Çin komünistleri milletleri parçalayıp egemenlikleri altına almak için yarışmaktaydı (Turanlı, 1965: 5). Dergi okumalarında Batının emperyalist anlayıştan yavaş yavaş vazgeçmesine karşın Rusya ve Çin gibi Komünist ülkelerin bu düşüncelerinden vazgeçmediğini sürekli işlemekteydi.

Esir Milletler Haftası'nın 1959'da kabul edilmesinden beri bu haftanın önemine her yıl yer veren dergi, Komünist ülkeler hariç Esir Milletler Haftasına katılmayan tek ülkenin Türkiye olduğunu belirtmişti. Esir milletlerden kasıt Türk ülkeleriydi, ancak buna rağmen Türkiye'nin bu konuya seyirci kaldığını, bunun içler acısı bir durum olduğunu söylemişti. Aslında Esir Milletler Haftası'nı Amerika ilân etmişti, ancak daha sonra bu milletler için hiçbir şey yapmamıştı. Fedai, bu bakımdan Batı'nın haçlı zihniyetini Türklere karşı hala sürdürdüğünü düşünmekteydi. Bu yüzden suç Batı'da değil birlik olamayan Türklere gömüştü. En önemlisi de Türkiye'nin dış Türklere bağımlı

bir türlü kabullenmemesiydi. Fedai, bugün hala seksen milyon Türk'ün Rus ve Çin emperyalizmi altında inlediğini, insanlık haklarından mahrum olduğunu bildirmişti (Fedai dergisi, 1979: 8-9).

Doğu Türkistan'da hâlâ Çin'in zulmünden inleyen 15 milyon Türk'ün olduğunu her fırsatta hatırlatan Fedai, bütün bu zulme rağmen Türkistanlıların mücadelelerine devam ettiğini belirtmişti. Bu mücadele sırasında Batı Türkistan'dan gelip burada mücadele eden bazı Türkler bu zulümlere dayanamayıp memleketlerine göç etmeye başladılar. 1951 yılında yapılan en büyük göç Ali Beg Hakim önderliğinde olmuştu.¹ Ali Beg Hakim, millî mücadele ruhunu insanlara aşımaya çalışmıştı. Bu yüzden Rusya'nın ele geçirmeye çalıştığı biriydi. Rusların yoğun baskısından dolayı bu topraklarda barınamayan Türkler tekrardan göç etmeye başlamıştı. Amaçları Pakistan'a gitmek ve oradan Türkiye'ye ulaşmaktı. Kimileri hastalanmış, kimileri ölmüştü ama sonunda 1954'te Türkiye'ye ulaşabilmişlerdi. Türkiye'de Manisa-Salihli'yi kendilerine yurt edindiklerini haber veren dergi, ayrıca Ali Beg Hakim ile tanıştıklarını ifade etmişti (Coşkun, 1969b: 13).

Türkistan Müslümanları Komünist ülke olan Rusya ve Çin'den gördükleri zulümden sonra şimdide ülkelerinde barınamayıp Türkiye'ye göç ettiler. Kendilerine Türkistan'ın durumu ve göç etme nedenleri sorulduğunda Komünizmden çokça yakındıkları görüldü. Türkistan'ın kahramanları olan Osman Batur ve Ali Beg Hakim'den sonra ayaklanmaya çeken halk çareyi ülkelerini terk etmekte gördü (Turanlı, 1966: 14). Türkiye'ye göç eden bu Türkistanlı Müslümanlar İstanbul'da düzenlenen Komünizmi lanetlemek amacıyla yapılan mitingde Türkiye'de Türkistan gibi olmasın diye slogan atmışlardı. Ellerinde "Bizden ibret alınız. Biz olarak gelmedik" yazılı pankartlar bulunan Türkistanlılar bazı çevrelerce Millî Türk Talebe Birliği'nin toplayıp getirdiği kişilerdi. Ancak Cengiz Turanlı, bunu yalanlayarak Türkistanlıların sloganlarına "Türkiye büyüyüp Turan olacak. Düşman yurdu viran olacak" diye karşılık vermek istediğini belirtmişti (Turanlı, 1966: 10).

Her şeye rağmen Türkistanlı Müslümanların Komünist ülke olan Rusya ve Çin'e karşı silahlı mücadelesini devam ettirdiğini belirten Cengiz Turanlı, bu mücadelenin bütün Türklerin savaşı olduğunu ve "Turan" ideali gerçekleşinceye kadar süreceğini belirtmişti. Doğu Türkistan'da Çin'e karşı süren mücadelenin Batı Türkistan'daki Rusya'ya karşı verilen mücadeleden farkı olmamıştı. Çünkü ikisi de kanlı Komünist rejimi ile milletleri perişan eden düşmandı. Her iki düşman-

¹ Aynı tarihlerde Bulgaristan'dan gelen Müslüman Türkler de Bulgar Hükümeti tarafından komünist propagandaya maruz kalmışlardı. (Pınar,2014: 70; Pınar, 2016: 815).

da daha fazla Türkistan toprağı için birbirleriyle yarışmaktaydı (Turanlı, 1966: 9). Doğu Türkistanlılar istiklâl mücadelelerinde yalnız kalmış ve artık büyük devletlerin bir şeyler yapması gerektiğine inanmıştı. Bu yüzden Doğu Türkistan mültecilerinden dokuz kişilik bir heyetin Doğu Türkistan Hükümeti eski Genel Sekreteri Yusuf Alptekin başkanlığında Türkiye'deki 56 Amerikan gazetesini ziyaret ettikleri dergi tarafından belirtilmişti. Buralarda Doğu Türkistanlıların Çin'den gördüğu zulüm anlatıldıktan sonra Türkistan halkının beklentileri maddeler halinde sıralanmıştı. Bu istekler genel olarak Çin'in Doğu Türkistan'daki zalimce uygulamalarına son verilmesinin istenmesi, konunun Milletler Cemiyetine getirilmesi, halkın özgürlüğünün kabul edilmesi ve Amerika halkından manevi ve maddi destek olmuştu (Fedai dergisi, 1966: 9).

20 yıl boyunca Doğu Türkistan için çırpınan ancak Türk hükümetinden bir alaka görmeyen Yusuf Alptekin, Doğu Türkistan'a bir yardım eli bulmak için Avrupa ülkelerini gezmeye karar vermiş ve Türkiye'den ayrılmıştı. Bir Müslüman devletten yardım alamayınca Hıristiyan devletlerinden medet umulmasını dergi, acı bir durum diye ifade etmişti. Türkistan'ın zulüm içinde inlediği bu zamanda Türk hükümetinin kayıtsız kalmasını eleştiren dergi, bunun milletimiz için bir utanç vesilesi olduğunu söylemişti. Fedai'ye göre, Komünist rejimi altında mücadele veren Türkistanlıların istiklâl davası bütün Türklerin davası olması gerekirken yalnız kalmaları, ihanet içinde olduğumuzun göstergesiydi (Fedai dergisi, 1970: 15).

İlerleyen günlerde Yusuf Alptekin'in çıktığı Avrupa gezisinden olumlu yanıtlar aldığını bildiren dergi, bu devletlerde çok iyi ağırlandığını ve hatta buralarda konferanslar vererek Doğu Türkistan hakkında bilgi verdiğini belirtmişti. Çin Komünistlerinin Doğu Türkistan'a olan zalim yönetiminden bahseden Alptekin, 15 milyon esir Türkistanlı için yardım çağrılarında bulunmuştu. Dergi, Alptekin'in çalışmalarına Amerika'da devam ettiğini söylerken Türkiye'nin bu konudaki duyarsızlığına olan üzüntüsünü gizleyememişti. Her şeye rağmen bu Türk yurdunun Komünistlerden kurtulacağına inanan dergi, Turan idealinin de bir gün gerçekleşeceğini umut etmişti (Fedai dergisi, 1970: 18).

Aslında Türkistanlıların mücadelesi sadece Komünistlere karşı değildi. Türkistan'ın bağımsızlığının karşısında duran herkes Türkistanlıların düşmanı sayılırdı. Bu tezine Çin'i örnek gösteren dergi, Çin'in Komünist yöneticisi Mao-tsitung'dan önce Çangkayşek'in de yönetim anlayışı aynıydı. Hatta öyle ki Çangkayşek Türkistan'ın isminin Türkistan olarak bilinmesinden bile rahatsızlık duymaktaydı. Bu yüzden Türkistan yerine sürekli *Singkiank* demeyi tercih etmişti.

Buna göre Komünist ile milliyetçi yönetici arasında hiçbir fark yoktu. Rusya'nın Türkistan üzerindeki kanlı emellerinin benzerini Çin de taşımaktaydı. Ayrıca Türkistan, Komünizmin olduğu kadar Emperyalizmin de karşısında yer almaktaydı. Çünkü her iki rejim de bir milletin egemenliğini yok sayacak kötülüğü içinde taşımaktaydı (Oraltay, 1968: 8).

Türkistanlıların sorunlarına çözüm bulmak için Türkiye'de Türkistanlılar Yardımlaşma Derneği kurulmuştu. Bu derneğin İstanbul toplantısında Türkistan davasının ve fikrinin parçalanmayacağı belirtilmişti. Bu toplantıda dergi yazarlarından Ziyaeddin Babakurban derneğin çalışmaları hakkında bilgi vermişti. Amaçlarının ayrımcılıktan uzak durup Türkistan'a hizmet olduğunu açıklayan Babakurban bu hizmetin sadece siyasî olarak değil sosyal ve kültürel alanda da olması gerektiğini ifade etmişti (Fedai dergisi, 1965: 7).

Türkistan'da kültürel alanda çalışmalar olsa da bunun Rusya'nın yönlendirmesinden ileri gidemediğini ifade eden dergi, yeni bir gelişme olan Türkistanlı yazar ve edebiyatçıların toplantısından bahsetmişti. Dergiye göre, bu toplantının seyri baştan beri belliydi. Rusların istediği gibi yürütülen toplantıda elbette Rusların dilediği kararlar alınıp konuşmalar yapılacaktı. Toplantının içeriği açıklanmamasına rağmen toplantıya katılan yazarlarının toplantı sonrası yazdıkları yazılardan bu sonucu çıkararak dergi, Türkistanlı milliyetçilere hakaret içerikli konuştuklarını iddia etmişti. Bu yazarlardan biri de Serik Kırabayoğlu idi. Serik Kırabayoğlu, Türkistan'ın bağımsızlığı için savaşanlara hain demişti. Ancak dergi, yine de bu yazarlara kızgın olmadığını, böyle yazmalarının sebebinin üzerlerinde hissettikleri Rus baskısı olduğunu ifade etmişti. Dergi, Rusya'nın baskısıyla hareket edenlerden ziyade onun zalim rejimi olan Komünizme gerçek manada inananlara anlam veremediğini dile getirmişti. Çünkü akli başında olan her bireyin Rusya'nın Sosyalizm adı altında Türklere yaptığı zulmü görebileceğini savunmuştu. Toplantıdan sonra Türkistan'daki bazı Komünist yayınlarında Türkistanlılara hücum ettiğini söyleyen dergi, bunun ilk olmadığı gibi son da olmadığını belirtmişti (Oraltay, 1969:10-11).

Rusya'nın Türkistan'daki faaliyetlerini başka ülkelerde de gerçekleştirmek için çalışmalarına ara vermediğini söyleyen dergi, şimdide dostluk adı altında gençleri Komünistleştirme yoluna gittiğini iddia etmişti. 17 Kasım 1960'da yayınlanan Rusya Devlet Başkanı Khruşçev'in bir açıklamasına dikkat çeken dergi, Moskova'da kurulan Halk Dostluk Üniversitesi'nin amaçlarını yorumlamıştı. Fedai dergisi konuyu ele alırken Ankara Altınok Matbaasının yayınladığı ve içerisinde Afrikalı öğrencilerin beyanlarının bulunduğu yazıyı kaynak

olarak göstermişti. Khruşçev'in açıklamasına göre tüm milletlerin vatandaşları ırk, dil, din farkı gözetilmeksizin bu üniversitede eğitim görebilecekti. Ancak Fedai dergisine göre, asıl amaç Komünizme yayılma alanı ve fırsatı sağlamaktı. Afrika'dan bu niversiteye giden öğrencilerin açıklamalarını kanıt göstererek aslında durumun hiç anladığı gibi olmadığını iddia etmişti. Buna göre farklı bölgelerden gelen bu öğrencilerin dil, din hatta ten rengine göre bile değişik muameleler gördüğünü belirtmişti. Kötü muamelelere maruz kalan bu öğrenciler eğitimde de sadece Rusya'nın emelleri doğrultusunda ders almış ve Komünizm ile donatılmış birer birey olmaları yönünde çalışmalar yürütülmüştü. Dergi, zellikle Afrikalı ğrencilerin eziyet gördüğü ten renginden dolayı aşağılandığı ve ibadetlerini özgürce yerine getirmedeği iddia etmişti. Hatta Somalili birkaç ğrenci Somali başkanlığına giderek Sovyetler Birliği'ndeki bu öğrencilerin zor şartlar altında çalıştırıldığını ve bunların ülkelerine geri getirilmesi gerektiğini söylediklerini belirtmişti. Sovyetler Birliği'nin milletler arası dostluk, barış ve gelişmeyi amaçladığını iddia ettikleri bu niversite Fedai dergisine göre Komünizm batağından başka bir şey değildi (Fedai dergisi, 1965: 5,18).

Sovyetler Birliği'nin Türkistan'daki yıkıcı faaliyetlerinin bir benzerini de Kırım'da sürdürdüklerini söyleyen dergi bu faaliyetleri řu şekilde sıralamıştı; Kırım'daki insanları katlederek nüfuslarını azaltmaya çalışmak, ülkede tahribata yol açarak tüm zirai mahsulleri yok etmek ve böylece bir sefalet ortamı yaratmak, insanları Sibirya'ya göç ettirmek suretiyle çeşitli işkencelere maruz bırakmak ve Komünist rejim ile insanların din duygularına tecavüz etmek. Yine insanların ana dilini çeşitli bahaneler üreterek yasaklayıp Rusça'yı benimsetmeye çalışmak ve burada Ateistler niversitesi kurarak insanların dinlerinden uzaklaştırmak istemeleri de Komünist rejimin Kırım'a muameleleri arasında gösterilebilirdi (Gürünlü, 1966: 10).

Farklı coğrafyalarda benzer sorunların yaşandığını söyleyen dergi, bu sorunları her fırsatta aktarmak istemişti. Rusya'nın sömürgesi yaptığı bir devlete rejimi ne olursa olsun zalim tavrı değişmemekteydi. Bunun en güzel rneği Çekoslovakya'dır. Çünkü Çekoslovakya Komünist olmasına rağmen bağımsızlık isteği boşa çıkmıştı. Bu isteğinden dolayı Rusya, Çekoslovakya'yı şiddetle susturdu. Fedai, bundan bir devletin Komünist de olsa Rusya'nın hizmetkarı olmadıkça onun emellerine hizmet etmedikçe Rusya için bir önemi olmadığı sonucunu çıkarmıştı (Fedai dergisi, 1968: 20).

Sovyet Rusya'nın dış Türkleri yönetim şeklini zalim kızıl rejimi diye değerlendiren Fedai dergisi, yakından takip ettiği Türkistan coğrafyasından son haberleri de aktarmıştı. Fedai dergisinin yabancı

kaynaklardan aktardığına göre, Tacikistan'da Rus sömürüsüne karşı bir isyan başlamıştı. Tacikistanlı Türkler, Rusya'nın kendilerine olan muameleleri ve ülkenin zenginliklerinin sömürülmesine karşı ayaklanmıştı. Yabancı kaynakların bu isyanı aynı zamanda İslâm'ın yeniden canlanması olarak değerlendirdiğini söyleyen dergi, Rusya'nın bu canlanmayı endişe için izlediğini aktarmıştı. Ayrıca Tacikistan'dan sonra Özbekistan ve Azerbaycan'da da bazı yerlerde hareketlenmeler olduğunu yabancı basından aktaran dergi, bunun en önemli sebebinin pamuk üretiminde ikinci sırada olan Özbekistan'ın servetinin Rusya tarafından sömürülmesi olduğunu düşünmüştü. Teşkilatlanmış bir milyon Müslüman-Türk'ün isyan faaliyetlerini yürüttüğü gelen haberler arasındaydı. Fransız yazar Helene Carrere'nin bu konudaki düşüncelerini aktaran Fedai, yazarın "Çatlamış İmparatorluk" adlı kitabında Rus ihtilâlinde bu yana geçen 61 yılda Komünist rejimin Türkleri asimile çalışmalarının boşa çıktığı ile alakalı ifadeleri aktarmıştı. Dergi, Komünist Rusya'nın yıllardan beri bu coğrafyadaki Türklere uyguladığı işkence ve katliamlara rağmen Türklerin benliklerini kaybetmediklerini, Komünistlerin zalim rejimine rağmen Türklere dinlerini unutturamadıklarını dile getirmişti. Bu yüzden Türklerin bir gün bağımsızlıklarına kavuşacaklarına inanmaktaydı (Fedai dergisi, 1979: 10).

Türkistan basınına da yakından takip eden dergi, bu gazetelerden aldığı haberlere göre, Rusya'nın Türklerin benliklerinden ve dinlerinden koparamamasından şikâyetçi olduğunu ve bunun için yeni çözüm arayışları içine girdiğini aktarmıştı. Öyle ki, Özbekistan İlimler Akademisi'nin Ateizm ve Hür Fikir Enstitüsü Müdürü Usmanoğlu'nun bir makalesinde Ateistlik çalışmalarının ilkokuldan başlatılması gerektiği tezini savunduğunu aktarmıştı. Ayrıca bu zamana kadar Ateizm konusunda yapılan çalışmaların sonuç vermediğinden yakınmıştı. Halk tüm şiddetli baskılara rağmen dininden dönmek için direnmışti. Bu yüzden Özbekistan Komünist Partisi yeniden 6 ilde Ateistlik kursları açmıştı. Ancak halktan ilgi görmediğinden İslâmiyet karşıtı propagandalarını arttırıp baskı ortamı oluşturmak için çalışmaları başlamıştı (Fedai dergisi, 1979: 10).

Rusya'nın taktikleri işe yaramayınca Türkistanlılara iyimser görünme çabalarına girdiğini aktaran Türkistanlı yazar Bögenbay, Rusya'nın her millet için gazeteler çıkartarak gazeteleri halka ücretsiz dağıttığını, bu gazetelerde yayınladığı haberlerle kendi propagandasını yaptığını belirtmişti. Bu gazetelerde Arap harflerinin zorluğunu neden Rusça'nın gerekli olduğu gibi konuları açıklayarak Türkistanlıları kandırmaya çalıştıklarını düşünmüştü (Rögenbay, 1979: 9).

Amerika'daki Türkler, Orta Asya'daki soydaşlarının Rusya ve Çin'den gördükleri zulmü protesto etmek amacıyla bir araya gelmişti.

Derginin, CIA'nın hazırladığı rapora göre Rusya, Orta Asya'daki Türklerin İran'daki İslâmî devrimden etkilenmemeleri için olağanüstü tedbirler almıştı. Bu tedbirlerin 1930'daki Kazakistan nüfusunun üçte birinin ortadan kaldırılması gibi bir sonuç vermesinden endişe edilmişti. Tacikistan, Azerbaycan, Kazakistan gibi yerlerde bağımsızlık hareketlerinin bastırılması için bu bölgelere askeri birlikler gönderilmiş sınır köyler boşaltılmıştı. 1917'de de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da bağımsızlık hareketlerini bastırmak için Türklere katliamlar yapılmıştı. Orta Asya'daki Türklere dini yoldan da her dönem baskılar yapılmıştı. Benzer baskıların yaşanmasından endişe eden dergi, Türklerin bağımsızlık hareketini desteklemişti (Fedai dergisi, 1979: 11).

Eski Diyanet İşleri Başkanı Lütfü Doğan'ın Rusya'ya gezisi sırasında yaptığı konuşmasını aktaran dergi, Doğan'ın Ruslar tarafından içki içirilip eline mikrofonu verildiğini aktarmıştı. Lütfü Doğan, konuşmasında Rusya'daki Müslümanların özgür olduğunu, ibadetlerini rahatça yapabildiklerini söylemişti. Bu durumdan gayet memnun olan Ruslara, dergi, cevabını Rus ihtilâlinden bu yana yapılan insan kıyımlarından, esir edilen Müslümanlardan vesikalar göstererek vermişti. Ayrıca her yıl onca Müslümanın içinden sadece yirmi kişinin hac görevini yapabildiğini, bu yirmi kişinin de esasında Rus ajanı olduğunu belirtmişti. Bu yüzden bu açıklamayı palavra olarak görüp insanların buna inanmayacağına dikkat çekmişti (Fedai dergisi, 1979: 10).

Son zamanlarda Komünistlere karşı başlatılan bir başka isyan hareketi de Afganistan'da görülmüştü. Afganistanlı Müslüman gerillaların Komünist rejime karşı savaş başlattığını bildiren dergi, "Mukaddes Cihat" ilan ederek halkı kendi yanlarında savaşmaya çağırdığını söylemişti. Afganistan'daki Muhammed Tarakî, Komünist yönetimi kendilerine karşı açılan bu savaşa karşı çok güç duruma düşmüş, bu Müslüman gerillaların diğer Müslüman ülkeler tarafından destelenmesinden korkmuşlardı. Ayrıca dergi bölgedeki Türklerin de gerillaların yanında yer aldığını bildirmişti. Son zamanlarda Müslüman Türklerin nüfus artışının hızından bahseden dergi, Ruslarında aksine nüfus artışının yavaşladığını hatta durduğunu ifade etmişti. Nüfus artışı devam den Çin sınırındaki Türklerle Rusya'daki Türklerin birleşme olasılığı yüksek bir tehlike olarak görülmüştü. Rusya sınırlarda önlemler alarak bu tehlikenin önüne geçmek istemişti (Fedai dergisi, 1979: 10).

Afganistan'ın, Rusya'nın yönlendirmesinde olan Tarakî'ye karşı olan mücadelesi devam etmekteydi. Afganlar, Tarakî'nin öldürülmesiyle daha da güç kazanmışlardı. Özellikle karşıdan Afganlara karşı savaşmak için gönderilen birçok askerin Afganların tarafına geçmesiyle Müslümanların safları daha da genişlemişti. Ayrıca birçok

Komünist askeri de Müslümanlara teslim olmuşlardı. Ancak bir yandan da Rus uçakları Müslümanların köylerini bombalamaktaydı. İran ve Pakistan gibi Müslüman devletler de maddi ve manevi desteklerini Müslümanlara göstermekteydi. Türkiye yine Müslüman bir memlekette olan mücadeleye ilgisiz kalmıştı. Bu yöndeki eleştirilerini Fedai dergisine gönderdiği makalesinde belirten Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Int. Dr. O. Nuri Yılmaz, elimizden hiçbir şey gelmese bile dua etmemiz gerektiğini ifade etmişti (Yılmaz, 1979: 6). Müslümanların her fırsatta Rus ve Çin Komünizminden kopmak için çabaladığı görülmektedir. İlk günden itibaren dış Türkler, bağımsızlıklarını kazanmak için mücadelelerini sürdürmüş, bu devletlere baş kaldırmaktan geri durmamıştı.

Sonuç

Türkistan, Rus ihtilâlinde sonra da uzun yıllar Rusya'nın egemenliği altında yaşamış bu yüzden birçok kez isyan etmişti. Fedai dergisi, birçok Avrupa ülkesinin sömürgelerine bağımsızlıklarını vermesine rağmen Rusya ve Çin'in hâlâ bu coğrafyayı ele geçirme hayalleri kurduklarını işlemişti. Ayrıca bunu Komünizm rejimi ile yapmaya çalışmaları anti-komünist bir fikre sahip olan Fedai için daha da can alıcı olmuştur. Dergide her zaman komünist karşıtı bir mücadele yolu izleyen Kemal Fedai Coşkuner, zalim rejim diye nitelendirdiği Komünizm rejimi altında yaşayan binlerce Türk'ün sorunlarına değinmişti. Özellikle burada uygulanan kültür emperyalizminden bahsederek kurulan ateist üniversitelerini, tarihlerinin, dillerinin, dinlerinin değiştirilmeye çalışılması gibi faaliyetlerin söz konusu olduğunu iddia etmekteydi.

Dış Türklerin kendi bağımsızlıklarını kazanma mücadelesi sürerken bir kısmının yapılan baskılara dayanamayıp Türkiye'ye göç ettikleri haberini veren dergi, ara ara bu göçmenlerin durumlarından bahsetmekteydi. Türkiye her ne kadar ırkdaşlarına kucak açmış olsa da dergiye göre dış Türklerin sorunlarına kayıtsız kalmış herhangi bir müdahalede bulunmamıştı. Bunun en büyük sebebi olarak dönemin dış ilişkilerinin seyri görülmüştü. Bu dönemde Rusya ile bir yakınlaşma söz konusuydu. Türkistanlıların Türkiye'den olduğu kadar Avrupa'dan da beklentileri vardı. Bu yüzden sürekli temas kurmak ve yardım isteme yolunu seçmişlerdi. Bu yüzden ki Amerika 1959'da Esir Milletler Haftası'nı kabul etmiş, ancak daha sonra konuyla ilgilenmemişti.

Bu sebeplerden ötürü dönemin hükümetlerine son derece kızgın olan Fedai dergisi genel itibarıyla de muhalif çizgisini sürdürmüştü. Kendi Turan ideolojisinden de kaynaklı dış Türklerin sorunlarıyla

fazlasıyla ilgilenen dergi, hükümetlerin ve kamuoyunun bu konuya kayıtsız kalmasını eleştirmişti. Ayrıca dış politikada 1960-1980 yılları aranda Türkiye'nin izlediği yol sadece dış Türkler değil Türkiye açısından da tehlike arz etmekteydi. Tarih boyunca Rusların devam eden Türk düşmanlığı sona ermemişti ve Komünizmin Türkiye'de de yayılması için birtakım çalışmalar yapılmaktaydı. Buna özellikle 1970'lerde sağ-sol çatışmalarından meydana gelen binlerce faili meçhul ölümler kanıt olarak gösterilmekteydi. Sonuç olarak dönem itibariyle Rus emperyalizminin Türkistan coğrafyasında hala devam etmekte olduğu ve buna bir çözüm bulunması gerektiği savunulmaktaydı.

Kaynakça

- (1979). 28 Mayıs Azerbaycan Millî İstiklâl Günü. *Fedai*, V (5), 10.
- (1979). Afganistan'daki Müslüman Türk Gerillalar Komünist Yönetimin Başına Bela Oldular. *Fedai*, V (2), 10.
- (1969). Alaş Orda Türkistan'ın Millî Hükümeti. *Fedai*, IV (45), 10-11.
- (1968). Çekoslovakya'dan Alınan Ders. *Fedai*, IV (43), 20.
- (1970). Doğu Türkistan Davası ve İsa Yusuf Alptekin. *Fedai*, IV (54), 18.
- (1979). Esir Milletler Haftası, Esir Türkellerine Hürriyet, Kahrolsun Esaret. *Fedai*, V (7), 8-9.
- (1979). Rusya'da Türklere Baskılar Arttı. *Fedai* V (8), 11.
- (1979). Rusya'daki Müslümanlar ve Lütfü Doğan. *Fedai*, V (1), 10.
- (1965). Sovyetler Birliğinin Maskesini Bir Kez Daha Yırtıyoruz. *Fedai*, I (5), 5,18.
- (1979). Tacikistan ve Özbekistan'da Rusya'ya Karşı Ayaklanmalar. *Fedai*, V (1), 10.
- (1965). Türkistan Davası Paralanamaz. *Fedai*, II (23), 7.
- (1966). Türkistan Kurtuluş İçin Hür Dünyadan İlgî Bekliyor. *Fedai*, Iı (29), 9.
- (1979). Türkistan'da Dil Aleyhtarı Baskı Artıyor. *Fedai* V (1), 10.
- (1970). Türkistan'ın Kaderi Ve İsa Yusuf Alptekin. *Fedai*, 69ıv (53), 15.
- Bögenbay, R. (1979). İki Yüzlü Propagandanın Yeni Bir Örneği. *Fedai*, V (6), 9-10.
- Coşkuner, K. F. (1969). Türkistan'ın Millî Kahramanı Osman Batur. *Fedai*, IV (47),19-20.
- Coşkuner, F. (1969). Doğu Türkistan Türkleri ve Ali Beg Hakim. *Fedai*, IV (48), 13-14.
- Gürünlü, A. (1966). Kırım'daki Facia ve Kızıl Rejim. *Fedai*, III (34), 10-11.

- Oraltay, H. (1968). Rusların Kazak Tarihçilerine Baskısı. *Fedai*, IV (42), 12,19.
- _____. (1968). Türkistan'ın Millî İstiklâl Davası ve Maotsitung ile Mareşal Çangkayşek. *Fedai*, IV (43), 8-10.
- _____. (1969). Türkistanlı Yazar ve Edebiyatçıların Toplantısında Hür Dünyadaki Türkistanlılara Edilen Hücumlar. *Fedai*, IV (51), 10-11.
- _____. (1969). Rus Fezacısı Şatalov Türkistan'ın Kahramanı Olamaz. *Fedai*, IV (46), 9.
- Pınar, M. (2014). 1950-1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Demokrat Parti'nin Göçmen Politikası, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXX, Sayı:89, Temmuz, 61-93.
- Pınar, M. (2016). Tek Parti Döneminde Pomaklar (1923-1946), *Tarih Okulu Dergisi*, XXV, Mart. 803-835.
- Turanlı, C. (1965). Emperyalist Kimdir. *Fedai*, III (25), 5.
- _____. (1966). İstanbul'daki Miting ve Türkistanlılar. *Fedai*, III (30), 10.
- _____. (1965). Türkistan'ın İstiklâl Davası ve İslâm Dünyası. *Fedai*, II (20), 12.
- _____. (1966). Türkistanlıların Düşmanı. *Fedai*, III (29), 9.
- _____. (1966). Dış Türkler. *Fedai*, III (27), 14-16.
- Yılmaz, N. (1979). Afganistan'daki Müslümanlar Adım Adım Zafere Yaklaşıyor. *Fedai*, V (8), 6.